

“El documental històric no ha de ser banal ni frívol”

Capdavantera en el documental de recuperació de la història, Maria Dolors Genovès (Barcelona, 1954) és la directora, guionista i investigadora de 'Joan March, els negocis de la guerra', emès per Televisió de Catalunya, el primer documental que s'ha fet sobre el “banquer de Franco”. Líder d'audiència, a Mallorca es va seguir amb especial interès.

Joan March Ordinas (Santa Margalida, Mallorca, 1880 – Madrid, 1962) era sensible a un sol llenguatge: jo et dono, tu em dones. A més de financer de la dictadura, va ser contrabandista, espia, industrial, especulador, terratinent, diputat, mecenes. Durant un any i mig, Genovès i el seu equip de Televisió de Catalunya (TVC) han rebuscat en arxius d'arreu del món i resseguit els paisatges legals i clandestins de March per documentar, per primera vegada, la biografia completa del personatge. Genovès és la cap de Reportatges Especials de TVC i professora de Documental de Creació de la Universitat Ramon Llull. Autora d'una dotzena de documentals de recerca exhaustiva, entre els quals *Operació Nikolai*, *L'or de Moscou* i *Sumaríssim 477*, els seus objectius sempre han estat denunciar l'error i reflexionar sobre la responsabilitat dels que tenen el poder de decidir. El seu documental va ser emès el passat 12 d'octubre a TV3.

—Què es pot aprendre de bo de la vida de Joan March?

—En destacaria la seva intel·ligència pragmàtica i la seva capacitat d'observació, que posa al servei d'un objectiu, que és el de fer diners. Gràcies a la intel·ligència, s'avança a tots els esdeveniments; i el seu tarannà analític el fa coneixedor del gènere humà. March sap com comprar voluntats. Però quan faig un documental no em plantejo si els personatges són bons o dolents, sinó el seu interès i com encaixen en una època i un temps. En aquest cas, és

veure com algú nascut a Santa Margalida, un poble petit del nord de Mallorca, esdevé un personatge internacional com Rockefeller, Vanderbilt o Kennedy.

—March va dir la frase: “Cada dia neix un beneït i l'important és saber trobar-lo.” Quin és el primer beneït que troba?

—Jo crec que la seva família, que ja a final del segle XIX és un dels clans importants de Santa Margalida. Ells van ser els primers afectats per les estratègies de March, que fa una substracció de l'empresa March Hermanos, que és del pare i l'oncle. 1.500 pessetes, que no sabem a què va destinar i que retornarà, però que era una quantitat important, i farà també que les relacions amb el pare siguin sempre difícils. Difícils, també, perquè el fill vol fer la seva.

—Però March no va iniciar pel seu compte el contraban de tabac...

—No. L'empresa March Hermanos, que comerciava amb productes de la terra, també feia contraban de tabac –i no és un fet insòlit: tot Mallorca i la Mediterrània en ple s'hi dedicava–. El mèrit de March en aquest sentit, i permeti'm la paraula mèrit, és que fa del contraban de tabac una empresa rigorosa, amb xarxes de gent arreu de la Mediterrània. És a dir, modèlica.

—Al documental també s'hi diu que March era un gran jugador de gabinet. Només que durant la Segona República el van tancar.

—March diu: “La República em vol degollar i matxucar.” Però també cal recordar que els partidaris de la República, abans de l'abril del 1931, s'acos-

"Quan la República posa llum sobre ell, a March se li trenquen els esquemes, perquè els seus grans aliats són el silenci i la discreció."

ten a March i li demanen 2 milions de pessetes, i ell diu que no. A partir d'aquí sí que és veritat que la República fixa la mirada sobre March. Per què? Perquè vol fer del cas March un model exemplificador contra els que van donar suport a la dictadura de Primo de Rivera. Quan la República posa llum sobre ell, a March se li trenquen els esquemes, perquè els seus grans aliats són el silenci i la discreció.

—Quines són les relacions entre March i els generals rebels?

—És una relació de desconfiança i interès mutu. A March, la República l'ha empresonat, s'ha escapolit espectacularment de la presó i s'ha refugiat a París. Amb el bienni conservador torna, però quan el Front Popular guanya, a les eleccions de febrer del 1936, March s'adona que torna a estar en perill, ell i els seus negocis, i dóna suport als militars rebels.

Però no és una ajuda desinteressada. Primer firma un xec en blanc per poder llogar l'avió que ha de traslladar Franco de Canàries al nord de l'Àfrica. Després concedirà i avalarà crèdits, sempre sota contracte i amb interessos. Això molesta profundament els militars, però han d'acceptar les regles de March.

—L'últim gran negoci de March va ser adquirir Barcelona Traction, la Canadenca, que va fer fallida el 1948 per donar pas a FECSA, que controlava ell. FECSA neix com un acte de pirateria financera?

—Ara diríem d'enginyeria financera. March va veure l'oportunitat de fer-se amb una companyia que era solvent, Barcelona Traction, però amb un punt feble: durant gairebé dotze anys la companyia canadenca, que gairebé monopolitzava el subministrament elèctric a Catalunya, no havia pagat les amortitzacions i els interessos dels obligacionistes. March va promoure una subhasta pública a la ciutat londinenca i va comprar una gran part d'aquestes obligacions. Per fer-ho, va comptar amb la col·laboració del Govern britànic i el de Madrid. És a dir, va promoure una OPA hostil, i va aconseguir que en tres dies un jutjat de Reus declarés en fallida Barcelona Traction. La companyia canadenca mai va rebre notificació oficial que estava en bancarrota. *Chapeau!*

—Devia tenir bons col·laboradors...

—Va comptar amb un cercle molt fidel: familiars de Santa Margalida, advocats, administradors, etc., que el van acompanyar al llarg de la seva vida, i cal dir que tenia cura de la seva gent.

—El seu matrimoni va ser el seu gran fracàs [la dona de March, Leonor Servera, es va enamorar del fill d'un soci seu, Rafael Garau, que va morir assassinat misteriosament]?

—Jo diria que va ser un dels seus grans fracassos. L'afer Leonor Servera i Rafael Garau va significar que March abandonés Santa Margalida per sempre més. De totes maneres, March i la seva esposa van arribar a un acord, induït per la família, i van mantenir les aparences al llarg de la vida. Una altra figura que March no va poder doblegar va ser Francesc Cambó. El ministre d'Hisenda [amb Alfons XIII] li va posar, per primera vegada, les coses difícils. March no li ho va perdonar mai.

—I quan March mor, l'imperi com continua?

—No ho sé, perquè quan fem un documental biogràfic tanquem la investigació en el moment en què mor el personatge. L'únic que fem és apuntar cap a on va, i en aquest cas diem que quan March mor la premsa internacional va dir que era la setena fortuna del món. En aquests moments el Grup March és la segona fortuna d'Espanya. Em semblava que tenia interès per a l'espectador saber què s'havia fet, globalment, de la gran empresa que March havia creat, però com van anar després les coses no ho sé ni m'interessa.

—No ha estat fàcil, convèncer la família March per participar en el documental...

—Vam fer arribar una carta a la Fundació Joan March de Madrid i ens van contestar que ells no intervenien —la paraula exacta va ser intervenir— en els reportatges, articles o llibres que es fan sobre la figura del fundador. Vaig entendre que no volien col·laborar amb nosaltres, cosa absolutament respectable. En el cas de la Fundació Bartomeu March de Palma, sí que hi vam poder accedir, i fins i tot a l'hemeroteca. Això pel que fa a l'entorn familiar més pròxim. Però la família que encara es conserva a Santa Margalida —tots ells fills o nets de col·laboradors estretíssims de Joan March— ens va fer més confiança. És el cas del pare Joan Francesc March, missioner dels Sa-

grats Cors, que per primera vegada dóna el seu testimoni. Explica, per exemple, com el seu pare, aleshores amb quinze anys, havia fet desaparèixer a l'Audiència de València documentació sobre l'assassinat de Rafael Garau. O Miquel Monjo Estelrich, que va trobar a casa seva els llibres de comptabilitat de la firma March Hermanos. També per primera vegada Caterina Santandreu, estudiant de farmàcia a Madrid durant els anys de la República, recorda les visites que feia a un Joan March empresonat en una cel·la convertida en una extensió del seu despatx, amb cuiner i "valet de cambra". Molt important també és el testimoni de Josep Fluxà, nebot de Rafael Garau, sobre la guerra entre els March i els Garau durant tota la vida.

—També van tenir dificultats amb FECSA-Endesa, que no els va permetre consultar el seu arxiu. Quina raó li van donar?

—Que l'arxiu estava per catalogar i no m'entendria. Després ens van autoritzar a gravar les xemeneies [de FECSA-Endesa] del Paral·lel de Barcelona des de l'interior, però quan ens hi vam presentar amb la càmera ens van dir que havien rebut una contrordre i ens van barrar l'accés. Crec que és un error per part de FECSA-Endesa, perquè l'empresa ja no té res a veure amb el Grup March. Però ja passa, de vegades, que aquestes companyies són més papistes que el papa.

—Aquesta negativa evidència que encara no s'ha perdut del tot la por a la figura de March?

—Jo et puc posar l'exemple del que ha passat a Mallorca, on ahir [l'endemà que s'emetés el documental] tota la gent celebrava que per fi es parlés de March de manera normal, no fluiet com fins ara. Cal tenir en compte que *Joan March, els negocis de la guerra* va ser el programa més vist en la seva franja horària. A Mallorca l'emissió del documental ha estat un esdeveniment que ha sacsejat la memòria petrificada que és tota llegenda —que sempre té un poder extraordinari— i ha fet de March un personatge històric, excessiu i desmesurat, però històric. Algú, amb bon humor, deia a Mallorca

que la nit de diumenge moltes cases van sintonitzar TVC amb el mateix ànim d'anys abans quan escoltaven Ràdio Pirinenca.

—Quina és la documentació clau del seu documental?

—La clau és que documenta la llegenda de March globalment. Com aportacions importants, correspondència inèdita firmada pel mateix March amb els seus agents que operaven al nord d'Àfrica. En aquesta correspondència, és ell mateix qui el 1906 diu per exemple que ha d'anar a buscar uns fardells de tabac a Gibraltar per introduir-los de contraban.

—On ho han trobat?

—A l'Archivo Histórico Nacional de Madrid. Però hi ha més aportacions: també documentem el doble joc que March feia durant la Primera Guerra Mundial, a favor de les potències centrals i a favor dels aliats. És informació dels diplomàtics belgues referenciada en els arxius del Public Record Office de Londres. A través de memoràndums secrets, sabem que són els serveis secrets britànics els que van a buscar a March i no al revés, com es deia fins ara. Els britànics saben que March els fa la vida impossible subministrant fuel als submarins alemanys. Quina manera tenen de combatre-ho? Doncs captant March. Els informes diuen que March ha acceptat les "nostres" propostes.

—I als alemanys, s'hi va oferir ell?

—Creiem que Wilhelm Cannaris, oficial i agent de la marina del Kaiser, és qui va captar Joan March, però no ho podem assegurar amb rotunditat. En qualsevol cas, durant la Segona Guerra Mundial March torna a representar un paper similar a banda i banda de les potències enfrontades. I d'aquesta època també aportem documentació sobre un fet poc conegut: March va fer d'intermediari en el suborn a trenta militars espanyols. Winston Churchill vol evitar que Franco i els seus generals entrin a la guerra del costat del Tercer Reich. Gibraltar estaria en perill. Solució: intentar "convèncer", per la via de la gratificació, els militars més promonàrquics que aliar-se amb el Reich o permetre la invasió de la Pe-

nínsula no és una bona idea. Molts departaments ministerials britànics desconfien de la proposta, però l'operació tira endavant. També hem accedit, per primera vegada, als expedients policials i podem afirmar que March va estar vigilat sempre: durant la monarquia d'Alfons XIII, la dictadura de Primo de Rivera, la República i el franquisme.

—La seva investigació també documenta una època, que crec que és el que de manera general realment li interessa.

—Crec que ningú em desmentirà si dic que TVC ha estat capdavantera en això que ara s'anomena la recuperació de la memòria. Vam començar quan encara parlar del passat era matèria reservada. Ara, en canvi, assistim al boom dels temes històrics per a la televisió, però és una tendència amb la qual cal anar en compte. El documental històric no ha de ser un producte "clandestí", però tampoc matèria banal i frívola. No n'hi ha prou de dir que recuperem la memòria i, segons què, passem de puntetes. Si fem una aproximació al passat, l'hem de fer amb totes les conseqüències.

—Aquesta ambició va comportar a vostè i TVC una denúncia en el cas de *Sumaríssim 477* [sobre l'assassinat del líder democratacristià Carrasco i Formiguera durant la Guerra Civil].

—Sí. Jo diria que és l'únic documental de l'encara jove democràcia espanyola que està *sub iudice*, i no l'hem pogut tornar a emetre. Els fills de dos dels falangistes que van declarar contra Carrasco i Formiguera a Burgos ens van interposar una demanda contra l'honor dels seus pares als jutjats de Barcelona. Són els descendents de Carlos Trias Bertran i de José María Ribas Seva. Tenim una sentència de l'any 1999 del Tribunal Suprem de Madrid que ens dóna la raó en un cas i estem esperant la resolució també en el mateix tribunal de l'altra causa.

—També han guanyat força premis, però cap d'oficial a Catalunya. Per què?

—Perquè no fem documentals consensuats.

Jordi Marlet
jmarlet@msn.com